

sed in possibilibus, non vero in existentibus. 2º Non datur compositum sine elementis componentibus : attamen, in cartesianorum sententia, daretur compositum sine elementis componentibus : quæcumque enim fieret resolutio, nunquam inveniri possent elementa. 3º In cartesianorum sententia, infinitæ numero essent partes in cunctis corporibus, in minutissimis sicut in ingentibus, in minimis singulorum partibus, et tot essent infinita actu quo corpore, quo partes corporum. Porro hæc sunt absurdia.

Ad rationes adversariorum respondent : 1º Non repugnare extensionem, quæ partibus elementariis non convenit, ipsi partium collectioni convenire : nam fieri potest ut ipsa extensio nihil aliud sit quam hæc partium simplicium collectio sub aspectu particulari considerata. Extensio sic spectata explicari potest per relationem elementorum inter se, unde exsurgit quoddam systema appellatum materia vel corpus : quod, ex legibus a Deo positis, relationes, quas dicimus physicas, habere potest cum aliis ejusdem generis systematibus.

Quæ autem sit natura hujusmodi relationum materiam divisibilem constituentium, nos fugit. Sed quot sunt alia mysteria nobis impenetrabilia, quæ tamen admittimus quando eorum existentia demonstratur. Verum, positivis rationibus demonstratur sistema divisibilitatis materiæ in infinitum admetti non posse. 2º Secunda ratio ab adversariis allegata nullam vim habet, et ex modo dictis evanescit. 3º Argumenta ex mathematicis scientiis deducta non veniunt ad rem, quia illæ scientiæ non versantur circa res existentes, sed de possibilibus tantum disserunt : in possibilibus autem dantur numeri potentia infiniti, ut omnes fatentur. Ergo, etc.

Posterior hæc sententia, quatenus elementa simplicia admittit, probabilior nobis videtur, licet nondum omnes difficultates tollat. Quid vero sit sentendum de natura et proprietatibus horum elementorum non definimus. Philosophi huic opinioni adhærentes valde inter se scinduntur. Dicemus tantum paucissimos cum Leibnitz arbitri-

trari illas monades quadam perceptione esse præditas. Plerique eas habent ut prorsus irrationales, donatas vi quadam attractionis et repulsionis, etc.

Entia igitur generaliter sumpta non recte dividenter in simplicia et materialia seu extensa, bene vero, ut fecimus, in materialia et spiritualia, seu in inertia et activa.

Substantia spiritualis quadruplex distinguitur, scilicet Deus, Angelus, mens humana et anima belluina, de quibus seorsim infra dicetur. Hic de facto solum loquimur, non autem de possibilitate, quia varias discriminis ratios intrinsecas inter substautias spirituales possibles non novimus.

Substantia materialis multipliciter subdividitur, vide-licet 1º in corpora elementaria et corpora composita ; 2º in corpora solida, liquida et fluida, seu ea que dicuntur *gaz* ; 3º corpora solida dividuntur in animalia, vegetalia et mineralia, etc. Hæc ad physicos pertinent.

CAPUT QUARTUM.

DE PROPRIETATIBUS ENTIS.

Multa nimis subtilia et prorsus inutilia hic tractare olim solebant metaphysici; nos vero aliquas notiones tantum breviter exponemus.

Quæcumque ens in suo esse constituunt vocantur ejus proprietates, quia ipsi sunt propria. Aliæ sunt essentiales, sine quibus ens nec esse nec concipi potest, ut rotunditas in circulo; aliæ emanantes, quæ ex essentia entis necessario fluunt, ut æqualitas radiorum in circulo; et aliæ accidentiales, quæ ad essentiam rei non pertinent, nec ex essentia ejus necessario fluunt, v. g., existentia physica circuli, ejus materia, quantitas, locus, duratio, etc. Dicuntur etiam attributa essentialia, attributa derivata et accidentia.

Aliæ sunt absolutæ et aliæ relativæ : de his et illis quædam seorsim dicenda sunt.

De proprietatibus entis absolutis.

Proprietates absolutæ sunt illæ quæ uni enti in se specie conveniunt. Tres num erantur: unitas veritas et bonitas. Dicuntur etiam communes, quia cuilibet enti realiter existenti competunt.

1º *Unitas*. Adeo clara est vox illa, ut nulla ratione explicari possit, quia simplicior expressio non existit. Si quis peteret a nobis quid significet vox *mille*, facile responderemus numerum *mille*, resolvendo: at unitas resolvi non potest, cum nec inferiora nec partes habeat. Sic tamen definiri solet: Unitas est id quod in se individuum est et a quolibet alio divisum. Dicitur 1º *in se individuum*, id est, quod dividi non potest in plura alia, quæ talia sint quale est ipsum. Sic Petrus est indivisus, quia in plures Petros dividi non potest. Idecirco est *individuum*. Dicitur 2º *a quolibet alio divisum*; secus non esset ens unum, sed pars alterius entis.

Unitas est metaphysica, physica, vel moralis.

Unitas *metaphysica* ea est quæ omnem multiplicitatem partium omnemque compositionem excludit, et ideo solis entibus spiritualibus competit.

Unitas *physica* est illa quæ consistit in unione plurium partium quatenus totum efficiunt physicum, id est, extensem: igitur solis corporibus propria est.

Unitas *moralis* est collectio plurium a se revera distincitorum, quæ, juxta communem aestimationem hominum, tanquam aliquid unum constituentia spectantur, ut exercitus, civitas, familia, etc.

Inter *unum* et *unicum* hoc datur discrimen, quod unum existentiam alterius in eadem specie non excludat; *unicum* vero excludit. Unde Petrus est unus homo, et non uniculus: Deus e contra est unicus; unicus est rex in regno, etc.

Unitas est elementum numerorum, et quilibet numerus est collectio unitatum vel fractionum unitatis. Numerus est *determinatus* vel *indeterminatus*, *abstractus* vel *concretus*. Voces istæ per seipsas intelliguntur.

Numerus indeterminatus actu existere non potest. Res per se patet. Quicumque ergo numerus realiter existens est determinatus, talis vel talis.

Concipitur numerus infinitus *potentia*; in hoc nulla difficultas. Sed numerus actu infinitus est impossibilis: nam eo ipso quod numeretur, aliquid semper addi vel detrahi potest. Porro quod est infinitum nec augeri nec mirui potest. Insuper, dempta sola *unitate*, numerus infinitus jam talis esse desineret: evidenter autem repugnat infinitum a finito una tantum *unitate* differre. Plurima argumenta mathematica congerit card. Gerdil, *Démonst. mathém. contre l'éternité de la matière*.

Hinc sequitur dari non posse numerum in quo partes numero actu infinitæ contineantur. Inde deducitur argumentum supra indicatum contra divisibilitatem materiarum in infinitum, non tamen clara problematis solutio, quia in uno casu agitur de infinito *actu*, et in altero, juxta plures, de infinito *potentia*; quid sentiamus, indicavimus supra.

2º *Veritas entis* est consensio ejus cum ipsius attributis; in eo sensu omne ens verum est; repugnat quippe ens aliquod cum suis attributis constitutivis non consentire. Si ergo ens aliquod dicatur falsum, hoc intelligendum est relative ad nos, quia falso judicamus, non vero relative ad se. Sic aurichaleum verum est in se, et falsum respectu nostri quando pronuntiamus illud esse aurum. Veritas igitur entium ab eorum archetypis in mente Dei æternaliter ac invariabiliter existentibus oritur. Unde mens nostra veritatem alicujus entis assequens, sub hoc respectu divino intellectui conformatur.

3º *Bonitas* entium est eorum aptitudo ad finem suum assequendum. Eo sensu omnia entia, metaphysice spectata, bona sunt et optima; physice considerata bona sunt, si archetypis suis concordent et ad finem cui destinantur apte ordinata. Unde legitur in Genesi, 1, 31: *Vidilque Deus cuncta quæ fecerat, et erant valde bona*. Sic artifex qui opus suum juxta imaginem præconceptam accurate fecit, illud demirans dicit bonum vel optimum esse.

Suprema Dei voluntas, ab ordine æterno deflectere non valens, nulla creat entia, nisi secundum eorum essentiam : ea igitur semper bene facit. Singulis necessario proprios assignat fines proximos, intermedios, remotos, et unicum pro omnibus finem ultimum. Vult ut omnia ad proprios fines tendant, et ad communem finem ultimum, nempe ad seipsum simul conspirent, ideoque ut intelligentiae creatæ iis non utantur, nisi modo ad hos fines et denique ad unicum finem ultimum conductente. Hinc nascitur *ordo moralis*, videlicet complexio legum naturalium actus humanos dirigentium, et voluntas Dei eas servari jubentis.

Voluntas ergo humana quæ bene facit, voluntati Dei concordat et bona est; si melius aut perfectius facit, melior vel perfectior est, quia voluntati divinæ magis concordat; si male agit, plus minusve a divina voluntate discedit et peccat.

Unitati opponitur multiplicitas, veritati falsitas, et bonitati malitia, seu malum.

De proprietatibus entis relativis.

Proprietates relative eæ sunt quæ enti non convenient nisi comparato ad aliud, et ideo vocantur relationes. Igitur relatio in genere definiri, vel potius aliis verbis exprimi potest : Respectus entis alicujus ad alterum. Unde ab aliis dicitur : Occasio quam præbet objectum de alio cogitandi. In qualibet relatione tria distinguuntur, nempe subjectum, terminus et fundamentum. *Subjectum* est illud quod ad aliud refertur, *terminus* est res ad quam altera refertur, et *fundamentum* est ratio propter quam res una ad aliam refertur; v. g., si dicatur Petrum statura æqualem esse Paulo, Petrus est subjectum, Paulus est terminus, et statura est fundamentum, seu nexus quo extrema correlata sunt. Relatio autem in genere semper est reciproca, ut patet, et terminus fieri potest subjectum propositionis inversæ.

Plures philosophi olim docuerunt relationem quamdam esse *entitatem* entibus advenientem : nam, inqui-

bant, relatio est objectum ideæ : ergo est quid reale. Nunc vero omnes contendunt relationem modis entium tantum fundari, unde mens unum ad aliud refert, et nihil reale entibus addit. Etenim si Petrus comparetur Paulo ratione staturæ, nonne hæc comparatio est solummodo actus mentis circa utrumque sub modo speciali consideratum? quis dicet æqualitatem cum eodem Paulo aliquid reale addere Petro? et sic de cæteris relationibus.

Relationes sunt essentiales vel accidentiales : *essentiales* illæ sunt quæ ab ipsa rerum essentia fluunt et ab ea separari nequeunt; talés sunt relationes creatoris et *creaturæ*, patris et filii, generatim causæ et effectus. Fundamentum hujusmodi relationum tolli non potest, quin ipsum relationis subjectum destruatur. Relationes vero sunt *accidentales*, si earum fundamentum sit quid accidentale subjecto : quales sunt relationes magistri et discipuli, regis et subditi, etc.

Duo extrema dicuntur correlata, quia ad se invicem referuntur.

Omnia in tota natura ita sunt connexa ut nullum sit ens sine aliqua relatione ad aliud, et innumera entia multas habent relationes diversas. Entia ipsa, eorum accidentia et universæ relationes, tum essentiales, tum accidentiales, objectum philosophiæ constituant.

Plures omittimus relationes hie a philosophis distinctas, quæ ex solis nominibus sufficienter intelliguntur, puta *æqualitatis*, *similitudinis*, etc.

Ad relationes pertinent identitas et distinctio.

1º *Identitas* et perseverantia rei in eodem statu.

Res enim dicitur eadem, quando nullam subiit mutationem : quapropter identitas aliquam perseverantiam rei in eodem statu semper includit.

Alia est physica, alia est moralis. Identitas *physica* ea est quæ omnem mutationem, quoad substantiam, excludit: eo sensu corpora viventia non diu sunt eadem, quia in ipsis jugis est partium habitatarum fluxus et novarum partium accessio.

Identitas moralis non omnem removet mutationem, sed sensibilem tantum; nam, juxta communem aestimationem, res dicitur eadem, quando talis sensibus nostris appareat: hanc identitatem servant corpora viventia, licet post aliquot annos nihil eis supersit ex partibus quibus antea constabant.

Identitas personalis non tollitur ea mutatione, quia anima substantialiter immutabilis semper cum eodem moraliter corpore unitur. Hæc identitas non ponenda est in conscientia actuum nostrorum, ut volebat Locke, sed in continuatione unionis ejusdem animæ cum corpore moraliter eodem. Conscientia identitatem nostram personalem infallibiliter, ope etiam memoriae, testatur, ita ut absque utraque non esset identitatis nostræ cognitio; sed illam existere inter actuum internorum varietatem et ipsius conscientiae aliquam, per somnum; v. g., cessationem, supponit.

2º *Distinctio*. Distinctio est identitatis negatio: ea quippe sunt distincta quæ non sunt unum et idem, sed plura, sive ejusdem, sive diversæ speciei. Verum datur discrimen inter distinctionem et diversitatem: quæcumque sunt diversa, sunt distincta; sed non vice versa; v. g. cœlum et terra sunt diversa et distincta; at Petrus et Paulus sunt distincti, non vero diversi. Distinctio igitur identitatem, et diversitas similitudinem excludit.

Jam notavimus distinctionem esse realem vel mentallem: est realis si in rebus seorsim sumptis vere existat, est autem mentalis, si ratio per abstractionem quasdam proprietates in uno ente secernat.

CAPUT QUINTUM.

DE SPATIO ET TEMPORE.

Spatium, seu extensio in genere, est capacitas suscipiendi corpora. Si nullum corpus contineat, dicitur *vacuum*. Spatium quod ante vel extra corpora creata percipitur, appellatur spatium *purum*; illud autem quod cor-

pore continet vocatur *non purum*, et illud quod aliquo corpore occupatur, dicitur *locus*.

Si corpus nullatenus mutetur respectu spati universi, adest *quies absoluta*: si non mutetur tantum respectu aliorum corporum, est *quies relativa*; sed multi et merito hanc distinctionem non admittunt.

Spatium est 1º, juxta Democritum, Epicurum, aliosque veteres et recentiores, inter quos Gassendi, *vacuum, infinitum*, a rebus vere et realiter distinctum. Est 2º, juxta Descartes, *plenum, perfectum*, ipsa materia indefinite extensa. Est 3º, juxta Newton, ipsam Dei immensitatem. 4º, juxta Leibnitz, spatium in genere, vel abstracte consideratum, nihil est reale extra mentem, sed mera rerum possibilitas cum relationibus extensionem constituentibus: in particulari vero vel concreto spectatum est ipsam corporum extensio.

Hæc posterior opinio, quidquid de ipsius extensionis natura sentiatur, nobis magis probata videtur.

Spatium enim in particulari spectatum nobis videtur esse quid reale, scilicet extensio corporis ipsius, ac proinde modus specialis corporis, non vero aliquid a corpore realiter distinctum. Spatium vero in genere consideratum, sive ut ab ipsis corporibus distinctum, videatur tantum idea generalis et abstracta extensionis, nihil exhibens realiter existens, sed indefinitam possibilitatem spatii particularis. Spatium ita spectatum valde differt a nihilo absoluto, cuius nulla haberi potest idea.

Spatium purum non est extensum et divisibile nisi per abstractionem et mentaliter, cum non sit per se ipsum quid reale; sed confundi non potest cum divina immensitate, quæ nullam exhibet ideam extensionis, nec etiam per abstractionem mentis dividi valet.

Si consideretur spatium non distinete a corporibus existentibus, mensurari potest ope alterius extensionis quæ tanquam unitas habetur, non absoluta, sed pro arbitrio determinata, tale est metrum apud nos.

Sic spatium commensuratur per metra, decametra, hectometra, kilometra, myriametra, et descendendo, per

decimeta, centimetra, millimetra. Spatium inter duo corpora relative ab se invicem vocatur *distantia*.

Eo sensu corpora concipiuntur in spatio existere, sine spatio esse non posse, et tamen a spatio, scilicet puro, esse distincta, sicut motus existere non potest sine corpore et spatio, et tamen ab utroque est distinctus. Vide, si placet, Leibnitz, Locke, liv. II, chap. 13; Para-du-Phanjas, *Théorie des êtres insensibles*; card. Gerdil, etc.

Quae de spatio dicta fuerunt, suo modo tempori applicanda sunt.

Tempus generatim est *duratio entis*, scilicet perseverantia illius existentiae.

Si tempus consideretur sine respectu ad ens particulare, dicitur tempus *absolutum*. Si vero spectatur relative ad ens particulare, vel 1° initium habuit et finem non est habiturum, et est *immortalitas*, quae angelis et humanis mentibus convenit; vel 2° initium habuit et finem habere debet, et est *tempus propriæ dictum*.

Vox *tempus* nunquam accurate Deo applicari potest: tempus enim et duratio nobis non innotescunt, nisi per successiones, quarum ordinem percipimus: in Deo autem nulla est successio, nulla mutatio. Aëternitas est absoluta ac perfectissima entis infiniti immanentia, quæ nullam patitur mensuram; unde vox illa, respectu Dei adhibita, in errorem facile conjiceret; sic recte dici non potest tempus ante creationem mundi exstisset, Deum per longa sœcula de nobis creandis cogitasse, nec quæri posset an Deus *citius* mundum creare potuisse.

Tempus extra creaturas spectatum mera est abstractio mentis, et nihil habet reale, ut diximus de spatio et propter easdem rationes.

Tempus vero particulare, id est in uno ente contingenti vel in aggregatione entium consideratum, est ipsius entis vel entium existentiae perseverantia, cuius ideam ex successionum ordine habemus. Has successiones alicujus entis ope durationis alterius entis commensurare possumus.

Motus apparenſ solis circa terram, ut pote uniformis,

constans et sensibilis, electus est apud omnes gentes ut prima mensura temporis seu ætatis. Conversio illius per duodecim signa zodiaci efficit annum: ejusdem sensibilis evolutio circa terram, ab Oriente ad Occidentem, dicitur *dies*. Dies postea dividitur in horas, et horæ in minuta. Annus dividitur in menses et dies: anni multiplicati faciunt sœcula.

De natura durationis et temporis alte, scite, et communius obscure, disserunt philosophi nomine celebriores, inter quos Leibnitz, Locke, t. II, ch. 14; Buffier, 2e part., ch. 27; S'Gravesende, 1re part., ch. 6; Para-du-Phanjas, n. 364; Balmès, *Phil. fond.*, liv. VII, etc.

« J'ai l'idée d'un être, inquit P. Buffier, en tant qu'il ne cesse pas d'être; c'est ce que j'appelle DURÉE. J'ai l'idée de cette durée, en tant qu'elle est mesurée par la révolution régulière d'un corps ou par les intervalles de cette révolution; c'est ce que j'appelle TEMPS. Il me semble que ces notions sont aussi claires qu'elles peuvent l'être, et celui qui cherche à les éclaircir davantage est à peu près aussi judicieux que celui qui voudrait éclaircir comment deux fois deux font quatre, et ne font pas cinq. »

DISSERTATIO SECUNDA.

DE PNEUMATOLOGIA.

Vox *pneumatologia*, a πνεῦμα, *spiritus*, et λόγος, *sermo*, vocibus græcis, oriens, idem significat ac *sermo de spiritu*. Omnis spiritus qui excogitari potest, est increatus vel creatus. Solus Deus est spiritus increatus: mens humana est substantia spiritualis, ut infra probaturi sumus, et creata. Item angeli sunt spiritus creati. Pneumatologiam igitur in tres partes dividemus: prima erit de Deo et ejus attributis; secunda, de angelis; et tertia, de mente humana, ejusque facultatibus ac proprietatibus.